

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Збірник наукових праць
**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ
НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ**

**СЕРІЯ:
*ПСИХОЛОГІЯ***

**ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований У 1996 р.

Рівне -2004

ББК 74.20

0-59

УДК:37:371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. - 250 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості .

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор :

Хом'як Іван Миколайович - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Бех Іван Дмитрович - доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробієв Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович - доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна - доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський педагогічний університет ім.В.Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна - доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович - доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор (Національний університет "Острозька Академія");

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович - доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович - доктор педагогічних наук, професор (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович - кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 28.10.2004 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 - 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966—7281—07—8.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2004

4. Менегетти А. Введение в онтопсихологию. — Пермь: Хортон Лимитед, 1993. — 64 с.
5. Рикер П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике. — М.: Медиум, 1995. — 415 с.
6. Юнг К. Г. Проблемы души нашего времени. — М.: Прогресс, 1994. — 336 с.
7. Юнг К. Г. Структура психики и процесс индивидуализации. — М.: Наука, 1996. — 269 с.
8. Цукайов Б. Й. Время в психике человека. — Одесса: Астропринт, 2000. — 220 с.

Резюме

В нашем исследовании решалась задача: выяснить существует ли временная связь между переживаниями в периодах сна и бодрствования, и если она существует, то локализовать это соответствие на шкале среднестатистического периода бодрствования. Результаты данного исследования могут быть применены в разработке оптимальных режимов труда и отдыха, организации учебного процесса, управлении транспортными средствами.

Summary

In our investigation has been settled the problem: to clear up the existence of the time communication between the experiences in periods of sleeping and being awake and if it exists, determinate this correspondence on the scale of the middle-statistic period of being awake. The results of this investigation can be used at the elaboration of the optimal regimes of work and rest, organization of an educational process, transport.

УДК 159.923.2

І.А.Дружиніна

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ САМОСВІДОМОСТІ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті подані результати аналізу специфіки формування самосвідомості в юнацькому віці та залежності рівня розвитку основних процесів самосвідомості з особистісним зростанням в контексті підготовки майбутніх практичних психологів. Визначено, що розвиток провідних професійно важливих якостей, які є необхідною умовою ефективної діяльності, безпосередньо пов'язаний з процесом становлення основних форм самосвідомості в період студентського навчання і саморозвитку.

Ключові слова: самосвідомість, рефлексія, самопізнання, саморегуляція, генезис самосвідомості, онтогенез, особистісне зростання.

Постановка проблеми

У сучасних умовах суспільна практика потребує все більшої кількості дійсно висококваліфікованих фахівців різних галузей професійної діяльності. Професія психолога, звичайно, не є винятком. На сьогоднішній день суспільне життя ставить доволі жорсткі вимоги до компетентності, поведінки, культури, професіоналізму, наявності необхідних професійно важливих якостей у психологів-практиків і, відповідно, до рівня їх професійної та особистісної підготовки в системі вищих навчальних закладів. І дані вимоги є абсолютно зрозумілими і доцільними, оскільки саме від загальноособистісного розвитку суб'єкта психологічної діяльності залежать результати і наслідки професійних впливів психолога на людину.

Цілком очевидним є і той факт, що професія психолога вимагає від свого представника, насамперед, відповідної особистісної роботи по формуванню комунікативних умінь, навичок встановлення контактів, здатності до самоаналізу, рефлексії і саморозвитку, навичок емоційної і поведінкової саморегуляції, а також вміння усвідомити свої особистісні та екзистенційні проблеми, власні комплекси і механізми захисту (О.Ф.Бондаренко, Р.В.Овчарова, Н.В.Чепелева).

Як показують результати дослідження, саме в процесі формування самосвідомості індивіда, починаючи з періоду підліткового віку і юності, відбувається інтенсивний розвиток відносно стійких утворень особистості, що виникають як продукти психічних процесів, пов'язаних з самопізнанням, переживанням власного ставлення до себе і регулюванням власної поведінки, і які в подальшому відіграють важливу роль в формуванні здатності до усвідомлення і розвитку вище зазначених професійно важливих тенденцій в контексті особистісного зростання.

Аналізуючи дану проблематику, доцільно було б зупинитись на окремих аспектах розвитку самосвідомості та загалом особистості на стадії юнацького віку, оскільки саме у цей період, як правило, відбувається підготовка майбутніх спеціалістів у вищих навчальних закладах.

Проблема розвитку самосвідомості досить складна, обширна і специфічна. В сучасній науці існують різні точки зору на її генезис і формування. Традиційним є розуміння самосвідомості як висхідної генетично первинної форми людської свідомості з досить умовним виділенням основних онтогенетичних стадій її розвитку (здебільшого, з опорою на так звані кризові періоди в розвитку особистості).

Цікаві ідеї про специфіку процесу розвитку самосвідомості знаходимо в працях О.Р.Лурії: „Найбільш важливим є факт, що цей шлях не вичерпується тільки переміщенням змісту свідомості і розкриттям свідомого аналізу інших сфер життя – сфер соціального досвіду і відношення до себе самого як до учасника суспільного життя. Мова йде про більш фундаментальні зсуви – про формування нових психологічних систем, здатних відображати не тільки зовнішню дійсність, але і світ соціальних відношень і

в кінцевому рахунку свій власний внутрішній світ, сформований у відношенні до інших людей. І це формування нового внутрішнього світу можна вважати одним з фундаментальних досягнень...” [3,162].

Питання про природу самосвідомості і її витоків з позиції культурно-історичної концепції Л.С.Виготського розглядається в аспекті впливу соціокультурного середовища на структуру, тип самосвідомості, характер її розвитку. Подальші ж її зміни в загальному плані представляють вже не розвиток і формування, а трансформацію в залежності від соціальних, політичних, економічних, демографічних умов життєдіяльності [2,146].

Окремі науковці, акцентуючи увагу на стадіальності розвитку самосвідомості, переході від одного онтогенетичного етапу до іншого, відмічають наявність безперервності, динамічності характеру її розвитку, що несе за собою нові латентні можливості подальшого вдосконалення (А.Галіч, В.С.Мерлін, В.П.Зінченко, С.Л.Рубінштейн, І.І.Чеснокова, та ін.).

Розглядаючи самосвідомість в контексті формування і повноцінного функціонування особистості, важливо відмітити, що саме завдяки розвитку самосвідомості у особистості формується достатньо стійке і постійне поняття про себе, свої цінності, основні моменти якого зберігаються протягом всього життя і в значній мірі обумовлюють послідовність основної лінії поведінки в самих різноманітних ситуаціях взаємодії. Стійкий компонент всіх актів самосвідомості робить специфічним прояв особистості по відношенню до себе, індивідуалізує їх як особливі і неповторні [7,79].

Особистість, будучи досить складним і багатостороннім феноменом, здатна гармонійно розвиватись і функціонувати протягом всього періоду життєдіяльності, обираючи для себе рід занять, встановлюючи коло спілкування і т.д. Однією з найбільш яскравих ознак гармонійно розвинутої особистості є притаманна їй активна життєва позиція. В своїй праці „Человек как предмет познания” Б.Г.Ананьев писав: „Позиція особистості як суб’єкта суспільної поведінки і різноманітних соціальних діяльностей являє складну систему відносин особистості... установок і мотивів, якими вона керується в своїй діяльності, цілей і цінностей, на які направлена ця діяльність” [1,146].

І дійсно, потреба і здатність до самопізнання і саморозвитку як важливі складові самосвідомості, проявляються і реалізуються саме при активному здійсненні певних цілей, в процесі досягнення яких відбуваються якісні зміни в психіці особистості. Важливим є також і те, що людина з великим бажанням і задоволенням, здійснюючи самовиховання, піддає себе самовпливам, забезпечуючи прискорене утворення раніше відсутніх у неї характеристик (наприклад, професійно важливих якостей у студентів-психологів).

Характеризуючи динамічний розвиток самосвідомості в контексті юнацького віку із співвідношенням за періодом студентства, варто зупинитись на кількох основних моментах. Загалом, юнацький вік – період життя і розвитку людини від 16 до 18 років, що характеризується зростанням сили Я, здатністю проявити і зберегти свою індивідуальність, прагненням професійно і особистісно самовизначитись. Самосвідомість в цьому віці набуває якісно-специфічний характер. Це пов’язано з необхідністю оцінити якості своєї особистості з врахуванням конкретних життєвих прагнень. На основі самосвідомості розвивається потреба у самовихованні, яке направлене не тільки на переборення тих чи інших недоліків і розвиток окремих позитивних якостей, але і на формування особистості в цілому у відповідності з ідеалом, що складаються у молодих людей.

Розвиток самосвідомості як і будь-якого складного психічного новоутворення, проходить ряд стадій, що змінюють одна одну. З цієї точки зору юнацький вік можна охарактеризувати як початок формування нового рівня самосвідомості, як період розвитку і поглиблення інтегративних якостей, специфічні риси якого – підвищення значимості для формування Я-концепції системи власних цінностей і посилення особистісного, психологічного, динамічного аспекту сприйняття, що дозволяє оцінювати його як рівень, характерний для зрілої особистості [6;140,152].

На думку німецького філософа і психолога Е.Шпрангера, провідне новоутворення періоду юності – відкриття Я, розвиток рефлексії, усвідомлення власної індивідуальності, її рис, поява життєвого змісту, установки на свідому побудову власного життя, самопізнання [6,159].

Одним із основних механізмів самопізнання індивідом самого себе, свого внутрішнього світу являється особистісна рефлексія, яка, на відміну від логічної рефлексії, направленої на вирішення задач, розуміється як діяльність особистого самопізнання, як особливий дослідницький акт, при якому людина не просто досліджує свій внутрішній світ, але при цьому ще досліджує і себе як дослідника. Феноменом особистісної рефлексії являються рефлексивні очікування, які розуміються як уявлення людини про те, що про неї думають люди, які складають коло її спілкування [4,12].

Постійна актуалізація власного ставлення особистості до своїх дій під час регуляційної діяльності створює особистісну зацікавленість студентів у результатах своєї подальшої діяльності у сфері навчання і самовдосконалення, що, безперечно, передбачає залучення до них механізмів саморегуляції, яка є обов’язковою характерною рисою адекватної, цілеспрямованої, інтегрованої психіки і, що важливо, професійно значущою характеристикою гармонійно розвинутої особистості майбутнього психолога, без наявності якої ефективність його діяльності в подальшому була б під сумнівом.

Самооцінці належить роль одного з провідних механізмів саморегуляції поведінки особистості. Виступаючи стержнем усього процесу саморегуляції поведінки на всіх етапах її перебігу, вона включається до структури мотивації, визначає спрямованість саморегуляції, вибір засобу її здійснення і значно впливає на інтеграцію досягнутого ефекту поведінки. Самооцінка надає специфічної спрямованості всьому процесу

саморегуляції. Результат цього процесу прямо співвідноситься з адекватністю, стійкістю і глибиною самооцінки. Тільки високий рівень розвитку цих властивостей та їх інтеграція забезпечують здійснення саморегуляції на адекватному рівні [5,110].

Становлення самосвідомості в період студентства, що передбачає розвиток таких її процесів як самоспостереження, самопізнання, рефлексія, саморегуляція на поведінковому та емоційному рівні, проходить під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів і безпосереднім чином зумовлює процес особистісного зростання. Саме тому його ефективність певним чином залежить від того, наскільки розвинена в індивіда потреба активно здійснювати ці зміни, трансформуючи власну особистість та самовдосконалюючись. Особливо це стосується майбутніх психологів, оскільки без наявності розвинутої здатності до самоаналізу і рефлексії, відпрацьованих власних емоційних і змістових проблем, набору необхідних професійно важливих якостей практика психологічної допомоги не може бути професійною.

Досвід практичних психологів в нашій країні підтверджує той факт, що без спеціальної роботи із саморозвитку ефективність професійної діяльності різко знижується, оскільки вплив на клієнта особистості психолога здійснюється постійно, і від того, наскільки він досконало володіє мистецтвом спілкування та розуміння людини, залежить сила та якість цього впливу. Таким чином, основним завданням системи навчально-виховного процесу виступає сприяння розвитку механізмів самосвідомості, які регулюють процес особистісного зростання і формування висококваліфікованих спеціалістів. І дійсно, підготовка майбутніх фахівців в галузі психології повинна будуватись так, щоб постійно актуалізувати потребу в особистісному зростанні, гармонізації особистості, що передбачає врахування провідних тенденцій розвитку самосвідомості у відповідності з конкретним віковим етапом, в процесі становлення якої і відбувається інтеграція таких важливих якостей психолога як здатність до самопізнання, саморегуляції, рефлексії, самоаналізу, наявності адекватної самооцінки та вміння усвідомлювати власні дії і вчинки.

Отже, ефективність здійснення у майбутньому професійної діяльності залежить від того, наскільки гармонійно розвинутою є особистість спеціаліста, тобто здатною самоорганізовуватись, адекватно реагувати на несприятливі фактори середовища, активно діяти, володіючи відповідним набором психологічних властивостей, якостей і особливостей. І саме розвиток самосвідомості в більш повному обсязі реалізує ці особистісні тенденції, які сприяють успішному засвоєнню необхідних знань і формуванню професійно важливих якостей фахівця.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2001. – 288с.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. – М., 1984. – Т. 4. – 432с.
3. Лурия А.Р. Об историческом развитии познавательных процессов. – М.: Наука, 1974. – 172с.
4. Лушпаева Е.В. Развитие рефлексии в общении средствами социально-психологического тренинга. – М., 1989. – 120с.
5. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения /Под ред. В.А.Ядова. – Л.: Наука, 1979. – 264с.
6. Фельдштейн Д.И. Возрастная и педагогическая психология. Избранные психологические труды. – М.: Изд. Моск. псл-соц. ин-та, 2002. – 432с.
7. Чеснокова И.И. Проблема самосознания в психологии. – М.: Наука, 1977. – 144с.

Резюме

В статье поданы результаты анализа специфики формирования самосознания в юношеском возрасте и зависимости уровня развития процессов самосознания с личностным ростом в контексте подготовки будущих практических психологов. Определено, что развитие основных профессионально важных качеств, которые являются необходимым условием эффективной деятельности, непосредственно связано с процессом становления основных форм самосознания в период студенческого обучения и саморазвития.

УДК 159.923.2:316.61

Н. Є. Завацька

МІСЦЕ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ЇЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ

У статті розглянуто місце самосвідомості особистості в її соціально-психологічній адаптації, та психологічні механізми формування «Я-концепції». Показано, що «Я-концепція» реалізує три найбільш важливі функції: забезпечення внутрішньої погодженості особистості; інтерпретацію нового досвіду; представлення узагальнених особистісних властивостей, що є базою очікування у відношенні самого себе. Дані функції мають визначальне значення в процесі соціально-психологічної адаптації особистості. Крім того, психологічними механізмами, що роблять значний вплив на соціально-психологічну адаптацію особистості виступають мотиваційний, операціональної інтеграції і розширення когнітивного забезпечення. Ефективність використання виділених механізмів обумовлена сформованістю позитивного «Я» як основи адаптації особистості.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, Я-концепція, Я-реальне, Я-ідеальне.

ЗМІСТ

Передмова	3
Булах І.С. Відповідальність як інтегративний компонент моральної самосвідомості підлітка	4
Воробійов А.М. Проблема самореалізації особистості як соціального явища в системі „суспільство-індивід”	9
Карпенко З.С. Аксіогенетичні етапи становлення Я-концепції	12
Ложкін Г.В., Воляннюк Н.Ю. Структурно-змістовні характеристики професійної самосвідомості тренера-викладача	14
Носков В.И. Самосознание как детерминанта поведения личности	19
Павелків Р.В. Особистісна норма як структурний компонент моральної свідомості та самосвідомості	23
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Детермінація моральної поведінки дітей когнітивно-мотиваційними змінами моральної свідомості	26
Бігунова С.А. Культурологічно орієнтоване навчання як детермінанта розвитку самосвідомості особистості	30
Боровець О. Вплив колективістської та індивідуалістської спрямованості на самосвідомість підлітків	33
Бордюк В.М. Механізми самооцінки старшокласників у контексті процесу їх науково-дослідницької діяльності	36
Бреусенко-Кузнєцов О.А. Екзистенціальний аспект проблеми ціннісного виховання засуджених	38
Вронська В.М. Значення педагогічних інновацій для морального розвитку та самосвідомості учнів	42
Главінська О.Д. Детермінований вплив соціальних інститутів на формування самосвідомості молодшого школяра	43
Горбань Г.О. Структура формування професійної самосвідомості	46
Григорчук І.С. Волевиявлення як чинник морального становлення у світлі християнської духовної традиції	48
Дєдова Т.В. Часові детермінанти феномену сновидінь індивіда у циркадіанному періоді	51
Дружиніна І.А. Проблема становлення самосвідомості в процесі формування гармонійно розвиненої особистості студентів-психологів	54
Завацька Н.Є. Місце самосвідомості особистості в процесі соціально-психологічної адаптації	56
Залужна А.Є. Деструктивний вплив „масовізації” на моральну самосвідомість особистості (етнопсихологічний екскурс)	60
Іваник Г.С. Про деякі підходи до експериментального вивчення позитивного мислення старшокласників у парадигмі цілісності самосвідомості	64
Івашкевич Е.З. Психологічні особливості розвитку самосвідомості особистості засобами літератури	68
Квашук О.В. Телебачення як чинник формування моральної свідомості школярів	72
Кіт Н.В. Виховання національної свідомості молодших школярів	75
Климчик Т.В. Формування моральних цінностей старшокласників в умовах дитячого хорового колективу	78
Клочек Л.В. Роль процесів ідентифікації і відособлення у формуванні самосвідомості у підлітковому і ранньому юнацькому віці	81
Когутяк Н.М. Самоусвідомлення автентичності в контексті духовно-морального розвитку особистості	83
Козерацька Н.М. Моральна самосвідомість та її показники у студентів-першокурсників технічного вузу	85
Комаровська В.Л. Особливості економічної самосвідомості суб'єктів соціального простору	87
Корчакова Н.В. Презентація образу Я в інтернет-комунікації як психологічна проблема	90
Косарева О.І. Вплив дитячо-батьківських взаємин на формування самосвідомості дошкільника	94

Красновський В.М. Архитектура самосознания в опыте социального пространства подростка	98
Красновський В.М. Розвиток толерантних взаємовідносин підлітків в умовах соціального відчуження	104
Крошка О.І. Проблема усвідомлення індивідуально-психологічних властивостей як умова самовизначення старшокласників.....	110
Кулагіна Л.М. Особливості діагностики готовності особистості підлітка до здійснення морального вибору	113
Кулаков Р.С. Вплив навчання та виховання на формування моральної свідомості та самосвідомості у молодшому шкільному віці	117
Литвин-Кіндратюк С.Д. Соціально-історичні контури соматичного самовизначення суб'єкта харчової активності	121
Мельник О.В. Психолого-педагогічне проектування профорієнтаційної роботи зі старшокласниками	124
Михальчук Н.О. Смыслоутворення особистості як психологічна проблема	128
Михальчук Ю.О. Аналіз психологічного змісту поняття етнічної самосвідомості у сучасній науці ...	131
Моначин І.Л. Протистояння як фактор особистісного самостворення.....	135
Новотна М.А. Психологічні особливості самосвідомості підлітка в сучасному правовому полі	137
Одолінський В.Г. Проблемне поле майбутнього у свідомості старшокласників	140
Павелків В.Р. Ситуативний фактор агресивності у самосвідомості підлітка.....	145
Павелків О.М. Психологічні особливості та умови професійного самовизначення старшокласників у процесі вивчення курсу шкільної математики.....	148
Пальчевський С.С. Акмеологічні основи технологізації самовизначення особистості у процесі її підготовки до творчої професійної діяльності.....	152
Петренко В.В. Виховання національної самосвідомості особистості в процесі вивчення української народної пісні	156
Петренко О.Б. Проблема становлення гендерної самосвідомості особистості: теоретичний аспект ...	159
Потапчук Є.М. Збереження психічного здоров'я особистості як соціально-психологічна проблема ...	164
Прохоров Б.І. Творча уява як чинник саморозвитку дитини-дошкільника	164
Рашковська І.В. Образ ідеального „Я” в структурі моральної самосвідомості підлітка	168
Рудюк О.В. Ідентифікаційні структури особистості в контексті аналізу концепту самосвідомості	170
Сардига О.В. Індивідуальний підхід до учня у процесі виставлення оцінки	172
Севастьянович Н.М. Системний підхід до вивчення особистості	175
Сіранчук Н.М. Розвиток моральної самосвідомості у дітей та підлітків	178
Смалько М.Ф. Формування Я-концепції як важливий фактор самоусвідомлення обдарованої особистості.....	182
Смольська Л.М. Подвійна природа щастя в особистісному вимірі.....	186
Софіянчук З.С. Вплив статевих відмінностей на розвиток соціального інтелекту дошкільників	189
Співак Л.М., Романова О.В. Проблема співвідношення між поняттями „Я-концепція” та „Я-образ” особистості у психології	193
Ставицька О.Г. Паралінгвістичні засоби мовлення вчителя та усвідомлення моральних вимог вихованцями	198
Сторож О.В. Аналіз основних теоретико-методологічних підходів до вивчення і розвитку самосвідомості особистості	202
Суслова Н.В. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку самосвідомості.....	207
Тимощук Н.С. Формування самосвідомості старшокласників у процесі особистісно орієнтованого виховання	209
Ткач Т.В. Діалектика інтересів особистості і суспільства в системі безперервної освіти	212
Ткачук Т.Л. Особистісні новоутворення як умова лібералізації моральних цінностей підлітків.....	216
Уличний І.Л. Формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників у теорії і практиці шкільної профорієнтації	219

Філоненко М.М. Екологічна самосвідомість як основа особистісного становлення.....	223
Шевчук О.А. Роль системної валеологічної настанови у формуванні гендерних стереотипів серед підлітків	225
Шугай М.М. Психологічний аналіз генези національної самосвідомості особистості	232
Юрченко В.М. Духовна природа людської свідомості та підсвідомості	235
Яцюк Н.О. Формування моральної рефлексії молодших школярів у навчально-виховному процесі	237
Відомості про авторів	245

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І
ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

СЕРІЯ:

Психологія

*ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ*

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Суходольський В.І., Галабурда О.П.

Здано до набору 01.11.2004 р. Підписано до друку 3.11.2004 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк

різографічний. ум друк. арк. 27,96. Обл. вид. арк. 2,8,38. Замовлення №• 17/1. Тираж 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний: гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного
університету 33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12,
тел. 26-48-83

0-59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненською державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. — 250 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20